

Article

International Journal of Kurdish Studies

(ISSN:2149-2751)

4 (1), pp. 288 – 293

<http://www.ijoks.com>**Orta Doğu'da Suudi Arabistan'la İran arasındaki Cepheleşme: Suriye ve Yemen'deki Çatışmalar Örneği¹**Vadim A. KUZMIN²Rusçadan çeviren: Nadejda AÇAN³**Received:** Dec 14, 2017 **Reviewed:** Dec 22, 2017 **Accepted:** Dec 31, 2017**Recommended citation:**Kuzmin, V. A. (2018). Çev.: Nadejda Açıan. Orta Doğu'da Suudi Arabistan'la İran arasındaki Cepheleşme: Suriye ve Yemen'deki Çatışmalar Örneği . *International Journal of Kurdish Studies* 4 (1), 288 –293, DOI:

1980'li yıllardan beri Orta Doğu'daki liderlik mücadelesi, sırf bölgesel bir çatışma olmaktan çıkıp birkaç güç merkezinin katıldığı küresel bir rekabet haline gelerek önemli değişiklikler yaşıyor.

Bu değişikliklerin başlangıç noktası İran'da 1979 yılında İslam devriminin zaferi sayılabilir. Bundan sonra bu coğrafyadaki güçlerin dizilişi önemli ölçüde değişti. İran İslam Cumhuriyeti yeni lider olma ve devrimi komşu ülkelere taşıma iddiasıyla bölge sahnesine çıktı.

O andan itibaren bölgede oluşan jeopolitik durumda daha önce de İran'la oldukça zorlu ilişkiler içinde olan Suudi Arabistan Kraliyeti İran İslam Cumhuriyeti'nin başlıca rakibi haline geliyor. İdeolojik farklılıklar (Suudi Arabistan'ın vahhabi İslamı'na karşı İran'ın şii ideolojisi), Suudi Arabistan'da ve diğer Körfez ülkelerinde şii azınlığına karşı yapılan ayrımcılık ve İran'ın Irak ve diğer Körfez ülkeleri üzerindeki etkisinin artma tehlikesi;

¹ Bu çalışma Ekim 2018'de Belek Antalya'da düzenlenen *2nd Eurasian Conference on Language & Social Studies* adlı konferansta davetli konuşmacı olarak Rusça sunulan çalışmanın tercümesidir.

² Prof Dr., Ural Federal University, Yekaterinburg, Rusya Federasyonu. E-Mail: Kuzmin16@yandex.ru

³ Doç. Dr., Ural Federal University, Yekaterinburg, Rusya Federasyonu. E-Mail: galiakbar@yandex.ru

Riyad'ın "İran tehlikesi"ne karşı koyacak güçlerin merkezi rolünü üstlenmesine ve İran'a karşıt olan diğer bölgesel aktörleri etrafında toplamasına neden oldu.

O dönem içinde Suudi Arabistan'la İran arasındaki Orta Doğu'da liderlik mücadelesi önemli değişimlere uğradı. Örneğin 1980'li yıllarda Suudi Arabistan, Baas Partisi ve Saddam Hüseyin'in yönetimindeki Irak İran'a karşı savaşırken Irak'ı destekleyerek ve Amerika Birleşik Devletleri'yle stratejik ortaklık kurarak koalisyon kurma politikasını sürdürüyordu.

1990'lı yıllarda İran da benzer bir koalisyon politikasını sürdürerek liderlik mücadelesinde diğer rakibi olan Irak'ı zayıflatmaya çalıştı. İran Irak'ın Küveyt'e karşı yaptığı saldırıyı kınayarak Irak'a karşı uygulanan uluslararası yaptırımları destekledi. O dönemde İran-Suudi Arabistan ilişkileri ısındı, diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu, bölgesel güvenlik anlaşmaları yapıldı. "Düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesi İran ile Suudi Arabistan'ın arasındaki cepheleşmenin derecesini biraz azalttı ancak buna rağmen liderlik mücadelesi devam etti.

Yeni binyılın başında küresel uluslararası ilişkiler sistemi dönüşüm yaşarken cepheleşmenin askeri ve siyasi yönü öne çıktı. Onun en önemli özelliği, bölgedeki silahlı çatışmaların liderlik iddialarının gerçekleştirilmesi için kullanılması ve çatışma bölgeleri üzerinden kendi çıkarlarının dayatılmasıdır. Bunun başlıca nedenleri, dış güçlerin (öncelikle ABD ve diğer ülkelerin de) bölgenin iç işlerine bir kez daha karışması, koalisyon güçlerinin Irak'a girmesi ve 2003 yılında Saddam Hüseyin'in iktidarının devrilmesiydi. İşte bu dönemden itibaren İran gerek Irak'ta gerekse geleneksel olarak çıkar bölgesine dahil olan Lübnan ve Suriye'de aktif bir şii politikasını sürdürerek sözde Şii Hilali'ni kurmaya başlar. Buna karşılık Suudi Arabistan, gerçek İslam'ı ve topraklarını koruma sloganı altında Körfez'deki Arap ülkelerini tek bir güç olarak birleştirmeye çalıştı. 2011-2012 yıllarındaki Arap Baharına kadar iki güç merkezinin arasındaki cepheleşme gittikçe artıyordu, 2013-2014 yıllarında ise kendini artık Suriye'de ve Yemen'de yaşanan askeri çatışmalarda gösterdi. 2015 yılında İran nükleer anlaşmasının imzalanması ve İslam Devleti (İŞİD) terör örgütünün siyasi sahneye çıkması, Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşmeyi daha da çok artırdı.

Bu durumda Suudi Arabistan aşırıçılara karşı mücadele bahanesiyle İran'ın ekonomik ve jeopolitik çıkarlarının bulunduğu Yemen'de askeri hareket başlattı, İran ise İŞİD'e karşı mücadele faktörünü kullanarak Suriye iktidarına ve Lübnan'daki Hizbullah örgütüne yaptığı askeri yardımı ve desteği artırmaya başladı.

Suudi Arabistan'la İran arasındaki askeri ve siyasi cepheleşme bugün itibariyle belirleyici nitelik taşıyor ve bütün Orta Doğu bölgesinin geleceği bu iki güç merkezinin

arasındaki ilişkilerin hangi yönde gelişeceğine bağlıdır.

Böyle bir lider konumuna Suudi Arabistan da, İran da, Orta Doğu'da son zamanlarda liderlik hırsını gösteren bir aktör daha olan Türkiye de ileride gelebilir. Ya da bölgede kutuplardan her birinin bölgesel siyasi alanda kendi yerini bulacağı çokmerkezli bir sistem de oluşabilir.

Nükleer program anlaşmasının imzalanmasından sonra İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması, İran'ın bölgenin ekonomik lideri konumuna gelmesini ve petrol ve gaz ihracatı ile ilgili olanlar dahil, ekonomik güçlerin dengesinin değişmesini sağlayabilir. Ayrıca İran-ABD ilişkilerinin ısınması, Rusya Federasyonu'yla yapılan savaş ticaretinin aktifleştirilmesi ve İran enerji mallarının dünyanın diğer ülkelerine aktif bir şekilde yayılması, İran'ın bölgesel liderlik iddiasını oldukça gerçekçi kılıyor.

Bununla beraber Suudi Arabistan da Yemen'de askeri hareketin yapılması amacıyla Arap ülkeleri koalisyonunu kurarak pozisyonunu pekiştiriyor, modern silahları alarak askeri gücünü sürekli artırıyor, İslam değerlerinin başlıca koruyucusu olarak davranıyor ve o da Orta Doğu'da lider haline gelebilir.

Günümüzde Orta Doğu'da liderlik mücadelesi çerçevesinde devam eden Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşme, bu ülkelerin liderlik yolundaki amaçlarını ve tavrını belirleyen derin bir tarihsel ve medeniyetsel temele dayanır.

Arap dünyasının temsilcisi ve İslam'ın kutsal yerlerinin muhafızı olarak Suudi Arabistan, Perslerin-İranlıların Arapları hor gördükleri için onlara karşı kırgınlığı ve imparatorluk niteliğindeki bir bütünlük olmaya devam eden İran'ın nüfuz alanını genişleteceği, Arapları egemenliği altına alacağı ve Şii İslamını bütün müslüman ülkelere yayacağı korkusu tarihi hafızasında tutuyor. Bu nedenle İran'a karşı koyan Suudi Arabistan kendini ve diğer Arap ülkelerini İran'ın yayılmasından korumaya ve aynı zamanda Arap dünyasında nüfuz bölgesini genişletmeye çalışıyor. Bu savunma politikasının temeli olarak Suudi Arabistan kendi İslam ideolojisini kullanıyor. Bu da Sünni İslamın muhafazakar değerlerinin korunmasını, onu her türlü yeniliklerden arındırılmasını ve İslam'a yabancı dini öğretilerin girmesinin engellenmesini amaçlayan vahhabiliktir.

Parlak imparatorluk tarihi yabancı dili ve yeni dini getiren Arap göçebelerinin istila etmesiyle kesilmiş olan İran, zengin Pers kültür mirasını ve şanlı geçmişini savunma çabalarını hiç bırakmadı, bırakmıyor da. İran'ın hareketlerinde belli bir ikilik görülebilir. Bir yandan, İran İslam dünyasının bir parçasıdır. O, Müslümanlığın üstünlüğünü savunan, İslam yönetimindeki müslüman bir ülkedir. Diğer yandan, derin emperyal hırslarından ve Araplar

tarafından yenilmenin verdiği duygudan dolayı İranlılar tarih boyunca Araplardan daha üstün olmaya ve Arapların yanında olmamaya çalıştı. Şii İnanlılar için onları birleştiren bir kimliktir. Bundan dolayı İran'ın Suudi Arabistan'a karşı sürdürdüğü mücadelenin amacı, İmparatorluğun eski ihtişamını yeniden kurarak onun merkezi ve dini lideri haline gelmektir. Bu amaçla İran hem komşu topraklarda ideolojik yayılma stratejisini uyguluyor hem de Şii İslamının üstünlüğünü kurarak ve gizli askeri hareketler düzenleyerek dini ve askeri-siyasi faktörleri kullanıyor.

Suudi Arabistan ile İran arasındaki ilişkiler 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın ilk on yılında bütün bu temel prensipleri yansıtıyor. İran'da İslam devriminin zaferinden sonra Orta Doğu'daki liderlik mücadelesi, bu iki ülkenin çok dinamik bir şekilde değişen cepheleşmesi şeklinde alıyor. 1980'li yıllarda her iki ülke de geleneksel mücadele yöntemlerini kullandı. İran için bunlar, Arap ülkelerinde iktidardaki yönetimi devirmeyi amaçlayan Şii muhalif örgütlerinin kurulması şeklinde yapılan "iç yayılma", müttefik Suriye ve Hizbullah örgütü gibi Orta Doğu'da kendi kalelerini kurması, İsrail'de, Suudi Arabistan'da, Irak'ta iktidarda bulunan yönetimlere yeni lider adayları olarak karşı koymasındaydı. Suudi Arabistan, "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" prensibi çerçevesinde rakiplerini kullanarak siyasi manevralar yapıyordu. Örneğin İran-İrak savaşında Irak'ı destekledi.

1990'lı yıllarda siyasi ve askeri ittifakların kurulması, liderlik mücadelesinde rakiplerin yok edilmesi ve kendi rejimlerinin savunulması dönemi başladı. Suudi Arabistan yeni bir yöntem kullandı. Küveyt krizinde ve Körfez savaşında Irak'a karşı uluslararası askeri koalisyon kuruldu. Dış askeri güçlerin de ona katılması anlaşmazlığın askeri-siyasi yönünün önemini artırdı. İran, görünürde tarafsızlığını koruyarak liderlik iddialarını gerçekleştirmek için "medeniyetler diyalogu" adlı girişimi, iki ülkenin yöneticileri arasında kişisel ilişkilerin kurulması, sözleşme ve anlaşmaların yapılması gibi barışçıl yöntemleri kullandı. Bu şekilde İran, dünya topluluğunun gözünde olumlu imaj yaratmak için "yumuşak güç" prensibine başvurdu.

Yeni binyılın başında uluslararası terörizm tehdidi artarken Suudi Arabistan ile İran arasındaki cepheleşmenin şekilleri ve yöntemleri değişti. Taraflardan her biri bölgedeki yerel çatışmaları kendi hedeflerine ulaşmak için kullanmaya başlıyor. 2003 – 2008 Irak savaşı olayında hem Suudi Arabistan hem de İran eski rakibinin toprağını birbirinin pozisyonlarını zayıflatmak için kullandı. İran, Irak'taki Şii partilerini destekleyerek ve Irak'ta aşırı örgütlerle mücadele ederek siyasi faktörü kullandı, Suudi Arabistan ise Irak'taki Sünnileri destekledi ve İran yanlısı ülkeler olan Suriye, Lübnan ve Yemen'de nüfuzunu artırmaya

çalışarak “Şii Hilal”inin kurulmasına karşı savunma stratejisini gerçekleştirdi.

Aynı yöntemler 2011-2012 yıllarında Arap Baharı döneminde de geniş çapta kullanıldı. Suudi Arabistan Arap ülkelerindeki protesto hareketlerini destekleyerek birincisi bu ülkelerdeki pozisyonlarını pekiştiriyordu, ikincisi karışıklıkları kendi sınırlarından uzaklaştırmaya çalışıyordu. Bu taktik İran'ın Orta Doğu'da nüfuzunun azaltılmasına da yardımcı oluyordu. Arap baharını “İslam'ın uyanışı” olarak algılayan İran, bazı ülkelerde protestocuları destekledi, daha sonra da bu ülkelerde pozisyonunu da pekiştirdi, ayrıca da Körfez ülkelerindeki Şiiilerin protestolarını olumladı.

Ancak Suudi Arabistan'la İran arasındaki askeri-siyasi cepheleşme Suriye'deki ve Yemen'deki askeri çatışmalarda kendini en bariz şekilde gösterdi. Suriye krizinde Suudi Arabistan, bölgesel, dini ve aynı amaca dayanan çeşitli askeri ittifaklar kurarak ve onlara katılarak koalisyon prensibini kullandı, muhalif militan grupları finanse etti ve onların kurulmasına katıldı ve Suriye ile ilgili tutumunun siyasi desteğini sağlamak için Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Arap Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin olanaklarını geniş ölçüde kullandı.

Suriye'deki pozisyonlarını saklı tutmak amacıyla Beşar Esad'ın yönetiminin korunması için çaba gösteren İran, askeri danışmanların ve İslam Devrim Muhafızları birliklerinin çatışma bölgesinde bulundurulması şeklinde gizli askeri yardımın yapılması ve silah tedarikleri gibi yöntemler kullandı. Ayrıca bu şartlarda İran, Rusya ile birlikte Suriye'ye dış askeri müdahalenin yapılmasına karşı çıkarken aynı zamanda Rus hava-uzay kuvvetlerinin Suriye topraklarındaki hareketlerini olumlu karşılayarak çifte standart kullanmaya başladı.

Yemen anlaşmazlığı çerçevesinde Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşmede dolaylı savaşların çağdaş yöntemlerinin neredeyse tamamı kullanıldı. Suudi Arabistan İran'ı transit limanları ve petrol taşıma yolları sayesinde stratejik öneme sahip olan Yemen topraklarından itmeye çalıştı, Arap ülkeleri koalisyonunun başına geçerek İran'ın desteklediği isyancı Husilere karşı askeri harekate doğrudan katıldı. Yemen'i kendi kontrolü altında tutmaya ve sınırlarının Şii etkisine karşı güvenliğini sağlamaya çalışarak Kraliyet Arap Yarımadası el-Kaidesi üyesi teröristlerle işbirliğine de gitti, kendine biat eden Yemen yönetiminin istediği kararların kabul edilmesini sağladı, abartılı açıklamalarıyla İran'la siyasi çekişmeyi şiddetlendirdi.

Yemen anlaşmazlığında İran Yemen'i kendi ilgi alanı olarak koruyabilmek için askeri müdahaleyi kınayarak ve çatışmayı sona erdirme çağrısında bulunarak aktif bir şekilde siyasi

tribünü kullandı, Yemen'e insani ve başka türlü yardımda bulunarak Yemen'le ilişkilerini pekiştirdi, Suudi Arabistan'ı soykırım yapmakla ve teröristlerle bağlantılı olmakla suçlayarak Kraliyet'i sert açıklamalarıyla ve hareketleriyle kışkırtıyordu.

Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşmede dış müttefiklerin kullanılması da farklı şekillerde gerçekleşti. Suudi Arabistan için dış müttefik, öncelikle Kraliyet'in politikasını ciddiye aldırın ve bölgedeki nüfuzunu koruyup güçlendirmesine yardımcı olan, ayrıca da diğer Arap ülkelerinin topraklarında askeri hareketlerin yapılmasına destek veren bir askeri ve siyasi güçtür. Kraliyet'in bu tür müttefiklerinin başında ABD gelir. İran ise dış desteği bölgedeki yayılma hedeflerine ulaşmasındaki bir aşama olarak kullanıyor. Bu nedenle İran dış partnerlerini seçerken kendi hedeflerine ve güncel duruma göre ve son derece pragmatik davranıyor. İran, dış müttefiği kendi amaçlarına giden yolda bir basamak olarak kullanıyor diyebiliriz. 2010 yılından sonra İran Rusya'nın bölgedeki askeri ve siyasi nüfuzunu kullanmak için Batı'dan ve uluslararası terörizmden gelen ortak tehditlerin var olmasını öne sürerek Rusya ile gözle görülür derecede yakınlaştı. Ancak aynı zamanda İran, yaptırımların kaldırılması ve nükleer programıyla ilgili sorunların halledilmesi konusunda kendisine yardım eden ABD ile ilişkileri de düzeltti. İran net bir plana göre hareket ediyor, bu yüzden Rusya'nın da İran'la ilişkilerini sırf pragmatik açıdan sürdürmesinde fayda vardır.

Günümüz Orta Doğu'daki anlaşmazlıkların şekli ve içeriği değişmesine rağmen, Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşme, aslında Araplarla Persler arasındaki devam eden eski rekabettir. Suudi Arabistan için İslam dünyasının lideri ve "saf" İslam'ın koruyucusu kalmak ve komşu Arap ülkelerinde, dini nüfuz da dahil, nüfuzunu genişleterek ve gerekirse askeri ittifak ve çeşitli anlaşmalar yoluyla istenmeyen rejimleri yok ederek daha güçlü ve istikrarlı hale gelmek önemlidir.

İran, son zamanlarda onu açık ilan edilmese de, somut bir amaç güdüyor – İslam devriminin ihracatı. Onun sayesinde İran hem "doğru" olan Şii İslam'ın merkezi, hem de bağımsız olarak karar vererek ve kendi kurallarını koyarak bütün Orta Doğu'da lider haline gelmeye çalışıyor. Bu nedenle askeri, ekonomik ve dini varlığı yoluyla nüfuzunu yaydığı toprakları başında İran'ın bulunduğu bir bütünlüğün parçaları olarak görüyor. Çıkan bu sonuçlara dayanarak Suudi Arabistan'la İran arasındaki cepheleşmenin Orta Doğu'daki uluslararası ilişkilerle ilgili analiz ve araştırmalarda mutlaka hesaba katılması gereken, sürekli gelişen bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.